



# de Jacobsladder

Kwartaaluitgave van de Stichting tot Behoud van het Cultureel Erfgoed van Jacobswoude, onder redactie van de Historische Vereniging O.C. van Hemessen



SPECIAL 2021





# de Jacobsladder



## Bij de voorplaat

Zo maar wat foto's van de monumentenroute die in dit blad beschreven wordt.

## 41<sup>e</sup> jaargang SPECIAL september 2021

SSN 0168-1079

© Historische Vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'.

Niets uit deze uitgave mag vernieuwvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

## Op tijd opzeggen!

Wilt u – om wat voor reden dan ook – uw lidmaatschap van de Historische Vereniging niet verlenen, vergeet dan niet dit tijdig (vóór 1 december) schriftelijk te melden aan onze penningmeester: Ton Meester, Cantharel 72, 2403 RA Alphen aan den Rijn, e-mail: [ton.meester@gmail.com](mailto:ton.meester@gmail.com)

## Lidmaatschap

Wilt u onze Historische Vereniging steunen en de Jacobsladder voortaan elk kwartaal thuis ontvangen? Bel, schrijf of mail dan naar onze secretaris, Anneke Zwarst, [a.h.zwarst@kpnmail.nl](mailto:a.h.zwarst@kpnmail.nl)

(Zie onze site [www.hemessen.nl](http://www.hemessen.nl))

De contributie bedraagt € 15,- per jaar en € 25,- voor hen die dit blad per post ontvangen. Te voldoen na ontvangst van de nota op de rekening bij de Regiobank, nummer NL28 RBRB 0850 0174 16 t.n.v. de Penningmeester van de Historische Vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'.

De Jacobsladder is een uitgave van de Stichting tot Behoud van het Cultureel Erfgoed van Jacobswoude.

[www.hemessen.nl](http://www.hemessen.nl)

[www.museumwoubrugge.nl](http://www.museumwoubrugge.nl) (wordt nog hard aan gewerkt)

•••••

## Erelid

- Ben Beukenholdt, oud-voorzitter
- D. Brouwer de Koning, oud-burgemeester van Jacobswoude
- C. Karmelk, oud-penningmeester van de vereniging (2012†)
- G.W. van der Laan (1999†)

## Voorzitter

- Ed Molenaar  
Schouw 17, 2481 CP Woubrugge  
telefoon 06-290 564 01  
e-mail: [ed.molenaar@ziggo.nl](mailto:ed.molenaar@ziggo.nl)

## Secretaris

- Anneke Zwarst  
Van Eeghenstraat 40, 2481 XS Woubrugge  
telefoon 0172-518186  
e-mail: [a.h.zwarst@kpnmail.nl](mailto:a.h.zwarst@kpnmail.nl)

## Penningmeester

- Ton Meester Cantharel 72, 2403 RA Alphen aan den Rijn, telefoon 0172-518560  
e-mail: [ton.meester@gmail.com](mailto:ton.meester@gmail.com)

## Bestuursleden

- Betty Kemper
- Thea Kok-Lansbergen
- Pim Laarmans
- Peter de Lange
- Roelf Scholma

## Redactie

- Thea Kok-Lansbergen (eindredactie)  
Emmalaan 74  
2481 BB Woubrugge  
telefoon 0172-518 585  
e-mail: [thea.lansbergen@ziggo.nl](mailto:thea.lansbergen@ziggo.nl)
- Pim Laarmans
- Anneke Zwarst

## Ontwerp en opmaak

Lonneke Beukenholdt, Blikveld, Zandvoort

## Aan dit nummer werkten mee

Mevr. Inge v.d. Meer  
Ed Molenaar  
Thea Kok

## Foto's en illustraties

Rijksdienst Cultureel Erfgoed  
Bep v.d. Laan  
Auke en Pim Laarmans  
Collectie A.C. van Mil  
Frans Witteman  
Hans Bax

## Beeldbewerking

Pim Laarmans





## Van de voorzitter

### Een extra Jacobssladder

Voor u ligt de Jacobssladder Special 2021, met aandacht voor verschillende historische plekken en objecten in onze mooie dorpen Woubrugge en Hoogmade. De geschiedenis van Hoogmade gaat terug naar het jaar 1252. Daarvoor behoorde het gebied tot Esselijkerwoude, ook wel Jacobswoude genoemd. Hoogmade lag lang geïsoleerd in een waterrijk gebied. Woubrugge bestond in de middeleeuwen nog niet. Toen het dorp Jacobswoude in de huidige Vierambachtspolder ten gevolge van vervening ten onderging, ontstond rond het jaar 1500 Woubrugge aan de Woudwetering. De Heimanswetering is in 1202 gegraven, in het verlengde van de Woudwetering die in die tijd slechts een veenstroompje naar het Braassemermeer was. De waterverbinding tussen Rijn en Braassemermeer diende als afvoer van het overtollige Rijnwater. Beide dorpen hebben een agrarisch karakter maar al vroeg kwam scheepvaart en later watersport tot ontwikkeling. Zowel Hoogmade als Woubrugge is bekend geworden door watersport op het Braassemermeer, de Wijde Aa en de Does.

De Historische Vereniging O.C. van Hemessen en Stichting tot Behoud van het Cultureel Erfgoed van Jacobswoude (Museum Van Hemessen) zijn reeds decennia lang actief met het onderzoeken en beschrijven van de geschiedenis van beide dorpen om ook haar leden en andere belangstellenden hierover te informeren. Dat er veel belangstelling voor de rijke geschiedenis van onze dorpen bestaat blijkt wel uit het feit dat de vereniging bijna 450 leden telt. Als vereniging en stichting nemen we steeds nieuwe initiatieven om de historie en cultuur van Hoogmade en Woubrugge zichtbaar en bereikbaar te maken. Zodat ze niet vergeten worden!

In een plezierige samenwerking met de gemeente Kaag en Braassem is het gelukt om een aantal bijzondere panden en historische plekken en

objecten in Hoogmade en Woubrugge te voorzien van een informatiebordje. Fijn te merken dat onze gemeente cultuur en geschiedenis wat hoger op de agenda heeft geplaatst. Dat is voor ons een extra stimulans om steeds door te gaan met ons werk. Een speciaal woord van dank aan Erik Kreike van de gemeente Kaag en Braassem en ons bestuurslid en initiatiefnemer Pim Laarmans voor hun tomeloze inzet die dit project tot een succes gemaakt hebben.

Met de verschijning van deze extra Jacobssladder willen we aandacht besteden aan die geselecteerde bezienswaardige en historische plekken in onze dorpen. Alle onlangs geplaatste informatiebordjes zijn in deze editie opgenomen. Indien u geïnteresseerd bent om de informatiebordjes langs te gaan: we hebben een wandel/fietsroute langs alle informatiebordjes uitgezet. In de middenpagina van deze JL Special vindt u de routekaart met alle informatie.

Wij realiseren ons dat de tekst op de bordjes enigszins beknopte informatie betreft. Als u meer wilt weten over de geschiedenis van Woubrugge en Hoogmade neem dan eens een kijkje op [www.hemessen.nl](http://www.hemessen.nl) of breng eens een bezoek aan ons museum Van Hemessen in Woubrugge. Dat is elke zondagmiddag open van 14.00 tot 16.00 uur. U bent meer dan welkom!

Ik wens u/jou veel lees- en kijkplezier.

**Ed Molenaar**

[Voorzitter Historische Vereniging O.C. van Hemessen | Stichting tot Behoud van het Cultureel Erfgoed van Jacobswoude]



## Aan het woord

Voor mij als wethouder van, onder andere, 'cultuur' is de geschiedenis één van de pijlers waar cultuur op rust. Vooral in een fusiegemeente zoals de onze; met vele dorpskernen en allemaal een eigen identiteit en cultuur, kunnen de geschiedenis en de verhalen daaruit, een verbindend element vormen. Ieder dorp is anders. Ieder dorp een hechte gemeenschap, anders dan andere. Cultuur verbindt; het maakt hen één. Ieder op zijn eigen manier. Dat zie je dan ook terug in hun, en dus onze, geschiedenis.

In de dorpen van onze gemeente hebben veel gebeurtenissen plaatsgevonden. Veel historische gebeurtenissen die, als deze niet worden vastgelegd, vergeten worden. Daarom is het belangrijk dat er verenigingen zijn die zich inzetten in het vastleggen van deze geschiedenis, om de cultuur te kunnen bewaken. De Historische Vereniging O.C. van Hemessen doet dat voor de dorpen Hoogmade en Woubrugge. Daar ben ik als wethouder, maar zijn wij ook als gemeente, dankbaar voor.

Samen met de Historische Vereniging O.C. van Hemessen hebben wij een aantal bijzondere panden en plekken in Hoogmade en Woubrugge voorzien van een informatiebord. Deze informatieborden geven aan welke historische ontwikkelingen en gebeurtenissen op deze locaties hebben plaatsgevonden. Ze zijn zorgvuldig gekozen, omdat ze één voor één iets vertellen over de geschiedenis en cultuur van de dorpen. De informatieborden die we in samenwerking hebben ontwikkeld, maken de cultuur in Hoogmade en Woubrugge zichtbaar. Voor de dorpsgenoten, inwoners van de gemeente, maar ook voor bezoekers. Wandelend, fietsend of varend. Het legt een stukje cultuur vast voor iedereen om te zien. Ik ben dan ook blij met de samenwerking met de Historische Vereniging O.C. van Hemessen. Want zonder deze samenwerking, was dit dan ook niet mogelijk.

Ik wil de vereniging bedanken voor de ontwikkeling van de borden en voor dit stukje vastlegging van geschiedenis en cultuur van Hoogmade en Woubrugge.

**Inge** van der Meer

[Wethouder Cultuur Gemeente Kaag en Braassem]



**De monumentenroute in deze Jacobs ladder Special 2021 van de Historische Vereniging O.C. van Hemessen is tot stand gekomen met medewerking van Doky Verhagen, Leo van der Voorn, Jaap Haasbroek (†), Pim Laarmans, Thea Kok-Lansbergen en Ben Beukenholdt.**





**A**

## Het oude Raadhuis, nu restaurant

In opdracht van Jacob van Wassenaar, ambachtsheer van Esselijckerwoude, is in 1652 het Recht- of Raadhuis gebouwd.

Oorspronkelijk was de hoofdingang in het midden aan de Woudwetering zijde. Naar binnen gaand, kwam men in een gang met links de Rechtkamer en rechts de Galagkamer. In de Rechtkamer, met het mooie glas-in-loodraam, zetelden het bestuur van de Heerlijkheid, het Vrederecht (schout en schepenen) en het bestuur van de polders (schout en molenmeesters). Achter de Rechtkamer was de gevangenis, twee cellen achter elkaar, gescheiden door twee zware deuren (nu wijnkelder).

Aan het eind van de Franse tijd werd Woubrugge hoofdplaats van het 11e kanton (bestaande uit Woubrugge, Hoogmade, Alkemade, Rijsaterwoude, Ter Aar, Koudekerk, Zevenhoven en Nieuwveen) in het arrondissement Leiden.

In het oude Raadhuis zetelde het Kantongerecht tussen 1811 en 1877. In 1887 verliet ook het gemeentebestuur het oude Raadhuis. Dit als gevolg van de drankwet van 1881 waarin werd verboden dat een gebouw tegelijkertijd fungeerde als 'verkooppunt van drank' en als Raadhuis.



Historische vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'

**Kaag en Braassem** GEMEENTE

**3**





A

## Het voormalige Gemeentehuis van Woubrugge

Het voormalige gemeentehuis van Woubrugge (architect F. Peetoom, interieur ontworpen door J. Boogaards) is in de periode mei 1976 – 1977 gebouwd, en op 12-11-1977 in gebruik genomen.

Het is op de oorspronkelijke plaats van het eerste gemeentehuis gebouwd. Het huis ernaast moest ruimte maken en werd afgebroken, maar werd in oorspronkelijke vorm later aan het gemeentehuis toegevoegd.

Na de gemeentelijke herindeling werd tijdens de eerste vergadering van de gemeenteraad van Jacobswoude (2-1-1991) dit gemeentehuis aangewezen als 'Voorlopig Huis der Gemeente Jacobswoude'. Het is voor vergaderingen, trouwerijen e.d. in gebruik gebleven tot 16-12-1993, de datum van de laatste raadsvergadering ter plekke.

In 1994 is het pand verkocht, na verwijdering van het fraaie gemeentewapen boven de ingang. Dat "hoorde niet" op een "burgerlijk gebouw". Dit gemeentewapen is nu te zien in museum O.C. van Hemessen in Woubrugge.



Historische vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'





**A**

## De turfstekers

Dit beeld is gemaakt door kunstenaar Marijke de Waard-Clay. In de 17e tot de 19e eeuw werd in de polders rondom Woubrugge en Hoogmade veel turf gewonnen. Turf uit deze omgeving was van goede kwaliteit en werd gebruikt als brandstof, met name in de grote steden.

Op 17 november 1639 kreeg Huyg Claes Willems van het Hoogheemraadschap Rijnland toestemming voor "het maecken slooten ende daeruyt te slag turven onder Jacobswoude".

Boven de grondwaterspiegel kon het veen eenvoudig afgestoken worden (droge vervening). Onder de grondwaterspiegel werd het veen met een baggerbeugel uit de bodem gestoken, tot wel 4 meter diepte. Zwaar en uitputtend werk!

Vervolgens werd het veen uit het water getrokken en met boten naar zgn. legakkers vervoerd. Op de legakkers werd het veen te drogen gelegd, aangestampt en op turfmaat gestoken.

De aldus ontstane veenplassen zijn door molens later drooggemalen, waarna herindeling plaats vond en een mooie nieuwe polder ontstond.



Historische vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'

  
**Kaag en Braassem** GEMEENTE





**B**

## Dorpskerk Woubrugge

Een markante verschijning, prachtig gelegen aan de Woudwetering en van verre herkenbaar dankzij de twaalfkantige toren met slanke spits. Deze Hervormde Kerk werd in 1652-1653 gebouwd naar ontwerp van architect Pieter Post.



### Bouw van de kerk

Nadat de kerk van het nu geheel verdwenen dorp Jacobswoude omstreeks 1586 was afgebroken, verrees in Woubrugge een nieuwe Hervormde Kerk, waarvan in 1622 voor het eerst melding wordt gemaakt. Deze kerk was al snel te klein voor de groeiende gemeente. Hij maakte plaats voor het huidige kerkgebouw, dat in 1652-1653 werd gebouwd. Er zijn 537 palen geheild en de bouw kostte in die tijd 20.760 guldens, 12 stuivers en 8 duiten. De muren van de kerk zijn 70 cm dik.

In de kerk ligt voor de preekstoel de grafzerk van de Heeren en Vrouwen uit het geslacht Van den Woude, die oorspronkelijk afkomstig is uit de kerk die tot 1586 in Jacobswoude heeft gestaan. De luidklok dateert van 1665 en is vervaardigd door de firma Hemony. Het orgel in Lodewijk-XVI vormen is in 1794 geschenkt door de toenmalige ambachtsvrouw en vervaardigd door de Leidse orgelbouwer Johannes Mitterreither.

### Architect Pieter Post

Het kerkgebouw is ontworpen door de bekende hofarchitect Pieter Post (1608-1669). Hij heeft onder meer ook Paleis Huis ten Bosch, de Oostkerk in Middelburg en het stadhuis van Maastricht ontworpen. Het gebouw heeft de specifieke bouw van een koepelkerk zonder steunpilaren in de kerk. De gehele dakconstructie rust op de buitenmuren en de 16 zogenaamde steunberen. Samen met haar 'zusje' de Nieuwe Kerk aan het Spui in Den Haag is dit de enige kerk in Nederland van dit type. Door deze geschiedenis en bouwwijze neemt het kerkgebouw een unieke plaats in en is niet voor niets een rijksmonument.

### Gedenkteken Jan de Bakker

Aan de oostelijke gevel is een gedenksteen aangebracht voor Jan de Bakker. Hij was de eerste protestantse martelaar die op 15 september 1525 in de noordelijke Nederlanden door de inquisitie op de brandstapel ter dood werd gebracht. Een aantal jaren daarvoor preekte hij in Jacobswoude als pastoor al in de geest van de reformatie.

### Onderhoud door de eeuwen heen

Er zijn door de eeuwen heen verschillende onderhoudswerkzaamheden verricht aan het kerkgebouw. De gekleurde glas-in-lood ramen zijn in 1790 tijdens een restauratie vervangen door blank glas. In 1794 brak men de traptoren tegen de westzijde af en verving deze door een houten portaal met opgang dat op zijn beurt in 1926 weer door een bakstenen opgang is vervangen. In 1907 kreeg de toren een nieuw uurwerk. In 1909 zijn herstelwerkzaamheden geweest aan funderingen die geleden hadden door verlag van het polderpeil. In 1950-1951 is er rondom een versteviging aangebracht ter hoogte van de dakgoot. Ook is het interieur van de kerk toen aangepast. Zo werd de preekstoel verplaatst van de zuidwand naar de noordwand, om te voorkomen dat de kerkgangers last hadden van hinderlijk zonlicht. In 1985 zijn de toren van de kerk en het uurwerk volledig gerestaureerd.

### Laatste restauratie

In 2014 is de kerk grondig gerestaureerd. Door het aanbrengen van 64 palen bij de 16 steunberen is het verzakken van de kerk tot staan gebracht. Tevens is de vloer in de kerk gefundeerd,



ZOMEROPENSTELLING 2021 - van 11.00 tot 15.00 uur

|                  |                      |                       |
|------------------|----------------------|-----------------------|
| Zaterdag 10 juli | Zaterdag 7 augustus  | Zaterdag 4 september  |
| Zaterdag 17 juli | Zaterdag 14 augustus | Zaterdag 11 september |
| Zaterdag 24 juli | Zaterdag 21 augustus |                       |
| Zaterdag 31 juli | Zaterdag 28 augustus |                       |



**Kaag en Braassem**  
GEMEENTE





**B**

## De sarcofaag

Deze roodstenen doorkist is omstreeks 1744 opgegraven in de polder Vierambacht. In zo'n stenen sarcofaag werden tot in de 15de eeuw geestelijken en zeer aanzienlijke personen begraven; in deze sarcofaag waarschijnlijk een Heer Jacob van den Woude.

Het materiaal van de kist en het deksel is Arhose, een steensoort die in Duitsland wordt gewonnen. De sarcofaag heeft een lengte van ongeveer 210 cm en een breedte van 51 tot 71 cm.

In de Vierambachtspolder, ten oosten van Woubrugge, heeft het slot Ter Woude met een kapel 'Jaepswou' gestaan. Later werd deze kapel vervangen door een kerk en ontstond op deze locatie het inmiddels verdwenen dorp Jacobswoude met kerk, de Jacobskerk.

Door veenwinning is het dorp Jacobswoude op den duur als een soort eiland in een veen/waterplas komen te liggen en is het verlaten. De inwoners zijn naar de Woudwetering getrokken.



Historische vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'

  
**Kaag en Braassem** GEMEENTE







B

## De brandweerkazerne

Het pand waar u voor staat is in 1951 gebouwd en had op de begane grond de functie van brandweerkazerne. Achter de grote deur stond de brandweerauto opgesteld. Op de eerste verdieping was het gemeentearchief en een ruimte, waar de door amateurhistoricus O.C. van Hemessen verzamelde objecten opgeslagen lagen.

Reeds in 1780 waren er in Woubrugge twee brandspuiten. In 1892 werd er in Woubrugge een vrijwillige brandweer opgericht. Door de aanschaf in 1984 van een nieuwe brandweerauto werd deze brandweerkazerne te klein. In 1989 is de brandweer verhuisd naar een grotere kazerne aan de Vrouwgeestweg, op de plek waar vroeger ook de oude brandweerkazerne stond.

In de vrijgekomen ruimte op de begane grond is nu de Modelbouw Vereniging Woubrugge gehuisvest. Op de eerste verdieping vindt u nu het museum Van Hemessen.

De ingang van beide verenigingen is om de hoek, aan de Dokter Lothlaan nummer 1.

8



Historische vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'





**B**

## De oude brug van Woubrugge

De allereerste brug over de Woudwetering werd in 1505, in opdracht van Jacoba van den Woude, ambachtsvrouw van de Heerlijkheid Esselijckewoude (ook wel genoemd Heerlijkheid Jacobswoude), afgebroken. Dit, om voor het scheepvaartverkeer over de Woudwetering een betere en snellere doorvaart mogelijk te maken.

Een veerpont heeft daarna de functie van deze brug overgenomen. Overzet kostte in 1735 voor Woubruggenaren één deuyt (0.5 cent) en voor niet Woubruggenaren twee deuyten.

Pas in het jaar 1869 werd op deze locatie een dubbele klapbrug in gebruik gesteld. Deze brug lag iets schuin over de wetering. Op deze brug werd tussen 1869 en 1930 tol geheven.

In 1953 is de oude dubbele klapbrug afgebroken, en werd de huidige basculebrug over de Woudwetering geplaatst.



Historische vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'

  
**Kaag en Braassem** GEMEENTE





**B**

## Zorgcentrum Woudsoord

Het huidige Zorgcentrum Woudsoord is het derde gebouw op deze plek gelegen tussen de Woudwetering en de dierenweide.

Cornelius van Schellingerhout (1685-1649) schonk in 1647 een voormalige boerderij als Arm- en Weeshuis aan de gemeenschap in Woubrugge. Hij zorgde er tegelijk voor dat het Weeshuis ook inkomsten kreeg, onder meer door de exploitatie van een veerpont over de Woudwetering (tussen de dorpskerk en het Raadhuis). In 1964 werd op deze locatie een nieuw 'Hervormd bejaardenhuis' geopend nu met de naam 'Woudsoord'. De architect was J. Key.

Ds. G. Overgouw slaagde er in met de plaatselijke Hervormde diaconie en in samenwerking met die van Hoogmade, Koudekerk a.d. Rijn en Hazerswoude tot een bouwplan te komen.

In 1965 kwam de wet op de bejaardenzorg: de appartementen in Woudsoord voldeden niet meer aan de wettelijke normen. De 37 bewoners hadden het er overigens best naar hun zin, niet in het minst door de mooie ligging tussen de Wetering en de dierenweide.

In 1987 heeft de Provincie uiteindelijk besloten het huidige Woudsoord op deze oude, historische en mooie plek aan de Woudwetering te bouwen.



Historische vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'







## De Oudendijksepoldermolens



Dit fragment van een Delftsblauwe tegel is gevonden recht tegenover de molenvoet. Door het soort afbeelding kunnen we deze dateren. Het gaat om een tegel uit midden 17e eeuw waar een zeemeermin op te zien is met een spool.

Landschap met molen bij maanlicht, Jacob Maris (1847 - 1899) schilderde dit tafereel, een Hollands en waarschijnlijk heel gelijkaar. Uit de collectie van het Rijksmuseum, Amsterdam.

Kaag en Brâassem

Historische Vereniging  
'Otto Cornelis van Hemessen'

U staat bij de locatie van de bovenmolen van de Oudendijkse polder; die molen dateerde uit 1761. Samen met de ondermolen, (die op de hoek van het huidige bungalowterrein langs de Oudendijkseweg stond) zorgde deze molen voor het droogmalen van de plas die was ontstaan door het afgraven van veen.

Al rond het jaar 1000 begonnen de graven van Holland (en de bisschoppen van Utrecht) met de uitgifte van percelen (copen) in het hoogveengebied tussen de huidige steden Amsterdam, Leiden en Utrecht. De grond werd geschikt gemaakt voor landbouw. Maar door het graven van sloten klonk het veen in en na verloop van tijd was de bodem zover gezakt dat landbouw niet meer mogelijk was. Hierdoor was de opbrengst van de landerijen slecht en vroegen de gebruikers ervan het Hoogheemraadschap toestemming om de polder af te graven voor de winning van turf. Een goede handel: in de omliggende steden was veel behoefte aan brandstof als turf.

Door intensieve afgraving kwamen grote delen van de Woubrugse omgeving onder water te staan en verdwenen kostbare landbouw- en veeteeltgebieden. Om weer agrarische grond te krijgen werd het gebied omringd door dijken.

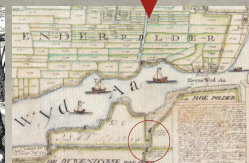


De molenaar van een poldermolen had het niet breed. In de zomer verbaarde hij zich dan ook vaak als boerenknecht. Een bijverdienste was het vangen van paling, dat ging heel goed tijdens de maling. Overigens dacht men dat een molenaar een harenleven had, de wind deed per slot van rekening het werk.

De Oudendijkse polder werd in 1626 opgericht, en in 1761 werd besloten de polder droog te malen. Om het water vanuit de polder naar de Wijde Aa voldoende - zo'n 4,5 meter - omhoog te kunnen brengen, werd één (vijzel) molen lager geplaatst en één (vijzel)molen hoger.

Na de bouw van het gemaal Rijlaarsdam werden de molens in 1914 gesloopt.

Beide molens waren verbonden door een ongeveer 225 meter lange tussenboezem, die langs de binnenzijde van de ringdijk liep en in de Leidse Sloopweg overbrugd was. De molens hadden een vlucht (de vlucht van een molen is de afstand in meters van de ene wiek tot naar de top van de tegenoverliggende wiek) van 27,60 meter; de vijzels hadden een middellijn van 1,60 meter.



Onwerp - Leem de Eendracht | Tekst - Historische Vereniging Otto Cornelis van Hemessen







## De drie schaatsers

Het beeld 'Drie schaatsers' is ontworpen door Gerard Brouwer (1951-2017). Hij werkte in Katwijk en hij heeft, naast andere beelden, nog meer beelden met schaatsers gemaakt.

Zijn in brons gegoten plastieken noemde hij zelf "herkenbaar en vrij dege-lijk" en "met beide benen op de grond". Dat klopt dus wel. Hier dus op het ijs!

De Hoogmadenaren zelf hebben in 1996 dit beeld uitgekozen omdat schaat-sen en Hoogmade een twee-eenheid vormen. Zo is bijna iedereen in Hoog-made lid van de IJclub Hoogmade. Het liefst schaatsen de inwoners op de Does en de Wijde Aa en doen dan mee aan de kortebaan-, estafette- of kop-pelwedstrijden.

Ook de 'Molen- en merentocht' is onder alle schaatsliefhebbers heel be-kend en geliefd. In 1997 werd helaas – door het warmere klimaat – de laat-ste schaatstocht gehouden.

Het is een gebruik geworden dat de drie schaatsers in de winter door de Hoogmadenaren worden aangekleed met winterkleding, sjaal en ijsmuts.



Historische vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'







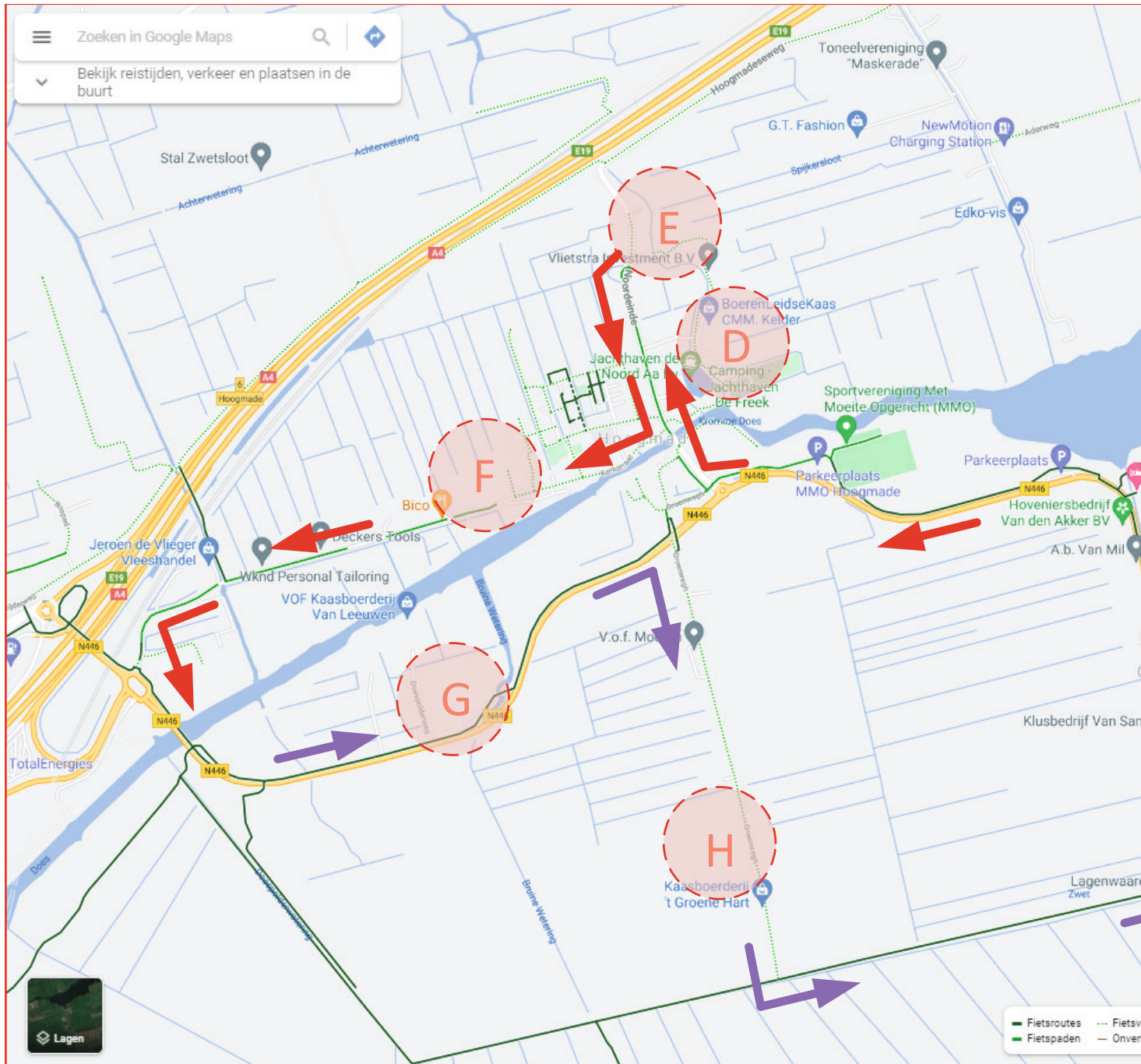
## Routebeschrijving Woubrugge/Hoogmade v.v.

U start bij 't Oude Raadhuys in Woubrugge, neemt vervolgens de brug over de Woudwetering en stopt bij de Dorpskerk om de verschillende bordjes te kunnen lezen. Vervolgens gaat u langs het water op de Comriekade, u passeert het Zorgcentrum Woudsoord en de dierenweide en gaat verder op het Weteringpad richting Wijde Aa. Daarna volgt u de Oudelandsedijk en de Plasdijk langs de Wijde Aa en gaat verder via de Parallelweg richting Hoogmade. Daar de brug over en rechtdoor via het Noordeinde naar de wipmolen (de Hoogmadesemolen) iets ten noorden van Hoogmade. Weer terug naar het dorp en in de Kerkstraat kort de Schoollaan in naar basisschool Ter Does. Weer terug naar de Kerkstraat en verder via de Van Klaverweijdeweg richting Leiderdorp. Voor de rotonde de brug over en via de Doespolderweg en het tunneltje door naar de Groenwegh. Aan het eind van de Groenwegh links af en verder via de historische Ruige Kade. Bij de wipmolen gaat u links af. Via Ofwegen onder een tunneltje door naar de Kerkweg en vervolgens richting Woubrugge. Daar de brug over en linksaf de Boddens Hosangweg op naar de Gereformeerde Kerk. Die staat tussen de Boddens Hosangweg en de wetering. Bij de kerk links af, de Dr. Abraham Kuyperweg bij de kerk over, en via het fietspad op de Van Hemessenkade langs de wetering terug naar 't Oude Raadhuys.

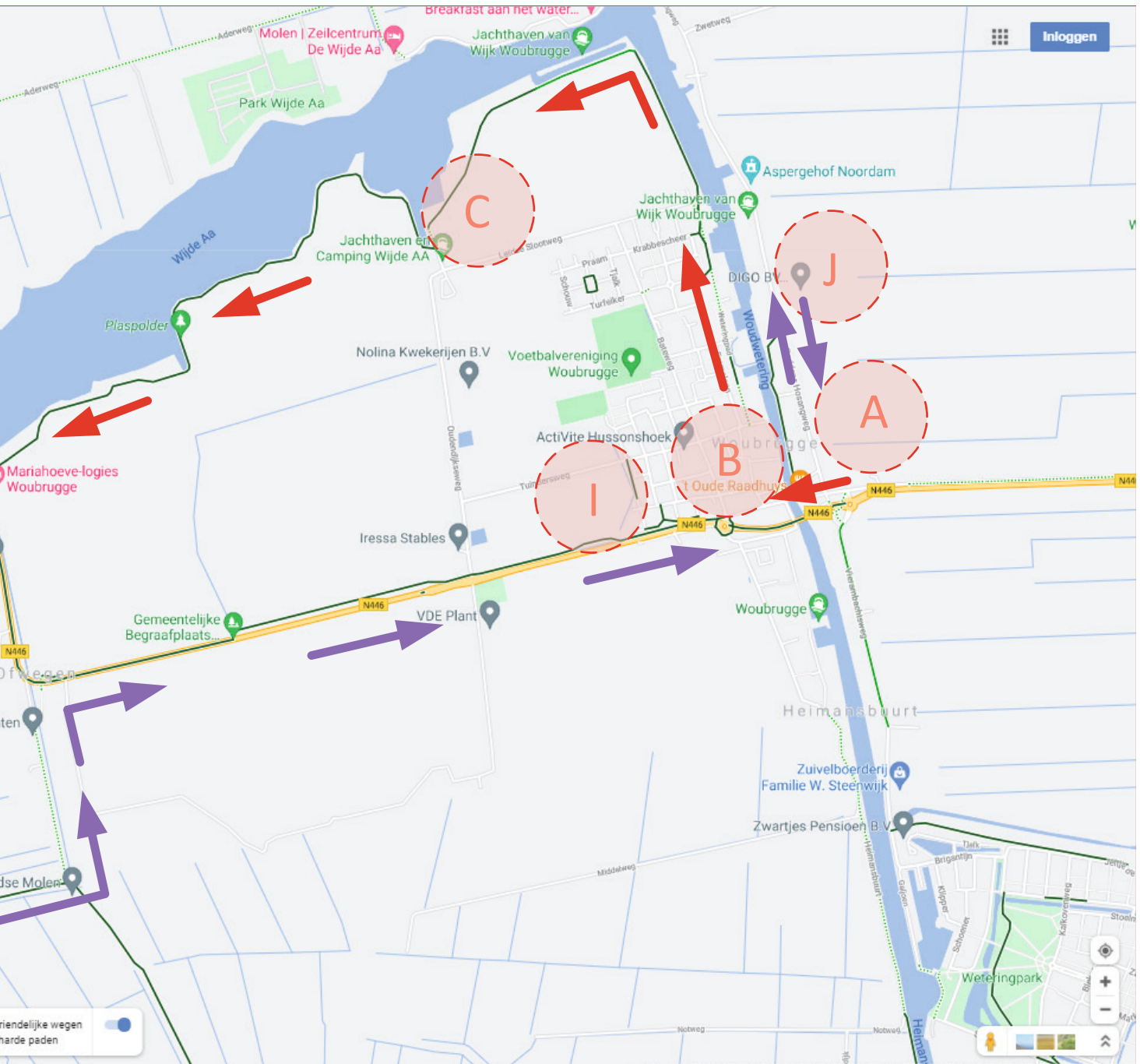
De totale afstand van deze route is 22 km; dit zijn de fietsknooppunt nummers:  
44/45/46/47/48/38/41/47/12/13/78/45/44















## D

## De PKN kerk in Hoogmade

Oorspronkelijk stond hier een katholieke kerk. In 1577, tijdens de Reformatie (ook wel Hervorming genoemd), legden de Nederduitse gereformeerden beslag op de kerk. Tijdens de Reformatie en daarna woedde soms een pittige strijd tussen de gereformeerden en de katholieken. De katholieken mochten hun godsdienst niet meer in het openbaar belijden. De parochie van Hoogmade was dan ook min of meer gedoemd om 'ondergronds' te gaan.

De hervormden uit Rijpwetering en Oud Ade kerken ook in Hoogmade. Hiervoor moesten zij gebruikmaken van het pad langs de latere katholieke bedevaart in de Frederikspolder. Ook dat leverde moeilijkheden op.

De kerk die hier nu staat, een zgn. rechthoekige zaalkerk, dateert uit 1729. In het toenmalig bestek stond nadrukkelijk dat er gebouwd moest worden op de fundamenteën van de oude gesloopte R.K. kerk. Op 14 mei 1730 werd de inwijdingspredicatie gehouden.

Op het kerkje staat een klein torentje in koepelvorm. De ingang wordt gevormd door een natuurstenen poortje met het jaartal 1729, en het wapen van de toenmalige ambachtsheer Cornelis Sprongh. De kerk is sober ingericht met een houten preekstoel en een 'eenklaviers kabinetorgel' uit begin 19e eeuw.



Historische vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'





**E**

## De Hoogmadese polder

Achter en naast deze mooie molen ziet u de Hoogmadese polder. Het grondgebied van de Hoogmadese polder (made = weide, gras- of hooiland) is nog steeds grotendeels van de Stichting Erven Cornelis Sprongh.

De katholieke familie Sprongh was zeer welvarend. Cornelis (1642-1706) had zijn financiële positie nog eens versterkt door zijn huwelijk met de vermogende Maria Wittert van der Aa. In 1692 kocht hij de Heerlijkheid Hoogmade van de weduwe van Gerard van Poelgeest. Zij was wegens geldgebrek genoodzaakt Hoogmade te verkopen. Gerard had ooit een hypotheek op Hoogmade genomen bij Cornelis Sprongh, voor 60 duizend gulden. Voor dit bedrag werd het eigendom weer aan Cornelis verkocht, waarna hij zich Cornelis Sprongh van Hoogmade mocht noemen.

Cornelis bepaalde in zijn testament dat de pachtopbrengsten uit de Heerlijkheid ten goede moesten komen 'ad pias causas' (tot vrome doeleinden). Tot het bezit van de Stichting behoort ook het huidige Heilige Geest hofje in Leiden. Cornelis Sprongh van Hoogmade stichtte in 1690 een hofje aan de Breestraat. Dit hofje bood woonruimte aan zeven oude katholieke vrouwen, "sijnde weduwe ofte vrijsters". In 1850-52 werd dat hofje verplaatst naar de locatie bij het Rapenburg (hoek Doezastraat). Daar was ruimte vrijgekomen door de buskruitram্প in 1807. De gevelsteen met duif verwijst naar de H. Geest.

Het bezit van de Heerlijkheid is nog steeds erfelijk. De tegenwoordige 'heer' van Hoogmade is een telg uit het geslacht De Roy van Zuydewijn. Tot voor enige jaren inde deze 'heer' van Hoogmade persoonlijk de pacht tijdens een zitting in het dorpscafé. In Hoogmade herinneren o.a. het Cornelis Spronghplantsoen, de Van Poelgeestlaan, de Wittert van Hoogland-brug, maar ook de muziekvereniging 'De Heerlijkheid Hoogmade' nog aan dit ambachts-heerlijke verleden.



Historische vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'

  
**Kaag en Braassem** GEMEENTE







E

## De Roomse Schuurkerk

Als u naar het oosten kijkt ziet u in de verte een wit gebouw. In 1577, tijdens de Reformatie, legden de Nederduitse gereformeerden beslag op de katholieke kerk bij de brug in Hoogmade. Er was dus geen eigen kerkgebouw meer; men kerkte hier en daar bij de boeren thuis. In 1651 werd hier in de Frederikspolder, een 'Kerkhuys' gebouwd. Dit huis leek van buiten op een boerenwoning, maar de zolder was tot kerk ingericht (de Roomse Schuurkerk).

De plek in de Frederikspolder was in de 17e eeuw het toneel van "paapse stoutigheden" en inzet van veel moeilijkheden tussen de katholieken en de gereformeerden.

In de loop van de 18e eeuw bleek de kerk te klein en begon de Schuurkerk ouderdomsgebreken te vertonen. Aan de Gecommitteerde Raden van Staten van Holland en West-Friesland werd verzocht een nieuwe kerk te mogen bouwen. Dit traject om te komen tot de gewenste kerkgelegenheid vloeiende voort uit een plakkaat of ordonnantie door de Staten uitgevaardigd. Dat hield een aantal maatregelen in tegen de katholieken, maar er waren ook bepalingen in opgenomen met betrekking tot kerkgebouwen.

Het verzoek werd in handen gesteld van de baljuw van Esselyckerwoude, Cornelius van Schellingerhout. De Gecommitteerde Raden stonden het verzoek tot nieuwbouw toe, mits de ramen een meter hoger zouden komen dan op de ontwerp-tekening stond aangegeven. In 1856 vond een ingrijpende verbouwing plaats en werd de kerk ook verrijkt met een twintig meter hoge toren.

In 1877 werd het te klein geworden bedehuis vervangen door de nieuwe grote R.K. kerk in het centrum van het dorp, die in november 2019 grotendeels is afgebrand.



Historische vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'





**D**

## Het herenhuis 'Het Vierkante Huis'

Reeds in de 17e eeuw – en mogelijk nog vroeger – stond op deze plaats het zogenaamde Lusthuys, het buitenverblijf van de familie Van Poelgeest. De Van Poelgeesten waren van midden 13e eeuw tot eind 17e eeuw ambachtsheren van de Hoge Heerlijkheid Hoogmade en ze bewoonden het kasteel Groot Poelgeest in Koudekerk.

In hun vrije tijd vertoefden ze graag in de 'Heerlijkheid Hoogmade'. In die tijd liep de Juffrouwswetering, gedempt in 1969 en waar nu de huidige Groenwegh is, in een rechte lijn van het kasteel in Koudekerk naar Hoogmade. De Van Poelgeesten konden hun boot gewoon voor hun buitenhuis aanleggen.

Vanaf 1653 werd het buitenverblijf ter beschikking gesteld aan de Nederduitse gereformeerde predikant. Gedurende een lange reeks van jaren, en vanaf de nieuwbouw in 1852 tot 1969 woonde hier de predikant van de Nederlands Hervormde Gemeente die preekte in het kerkje aan de Does, hier aan de overkant.

In 1969 werd de woning aan een particulier verkocht. De nieuwe eigenaren hebben hun huis de naam gegeven: 'Het Vierkante Huis'.



Historische vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'

  
**Kaag en Braassem** GEMEENTE







D

## De basisschool Ter Does in Hoogmade

De huidige R.K. basisschool Ter Does is in augustus 2018 in gebruik genomen als brede school, inclusief kinderopvang. De school is dan het meest duurzaam gebouwde en energie neutrale gebouw in de gemeente. Dit dankzij de isolatie, de warmte-koudeopslag (WKO) en de 168 zonnepanelen. De architect moest een gebouw ontwerpen dat paste in deze agrarische omgeving, met op de achtergrond een kerk, een barg en een boerderij. Vandaar de boerderij-achtige uitstraling en boerderijtuin.

In 1881 werd de eerste R.K. school in Hoogmade geopend in het overwegend R.K. dorp: een school met woning voor de hoofdonderwijzer, in de huidige Schoolstraat waar nu 'de Schuur' staat. Voor die tijd was er altijd al wel een openbare lagere school, op Kerkstraat nr. 17 (nu als woonhuis in gebruik). Het was de toenmalige bevolking echter een doorn in het oog dat er slechts openbaar onderwijs gegeven werd. Nadat wetten rond 1870 het mogelijk maakten kwam het kerkbestuur met het plan tot een eigen R.K. school. Die school kwam er dus in 1881. Van 1882-1924 was Hendrik Meijer er schoolhoofd, daarna tot 1943 Theo Bosman. Hun namen leven nog voort in een plantsoen- en straatnaam in de 'nieuwbouwwijk' van het dorp achter de school.

In 1972 werd er een nieuwe school gebouwd op de plek van de huidige school. Op de fundamenteën van de toenmalige school werd in 1972 'de Schuur' gebouwd, een multifunctionele sportzaal. Dit dankzij een initiatief van enkele dorpsbewoners via een actie in het dorp - dat zouden we nu crowdfunding noemen. In 'de Schuur' wordt ook nu nog schoolgym gegeven.



Historische vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'





**D**

## De boerderij – Voorofsepolderkade 4

Aan de overzijde van het water ziet u de oudste boerderij van Hoogmade, een rijksmonument. De hofstede dateert uit 1613. Het zomerhuis van gele baksteen is pas in het midden van de 18e eeuw gebouwd; de karnmolen en de schuur zijn van nog latere datum. De boerderij is nu in gebruik als particulier woonhuis en is niet te bezichtigen.

Het is een uitstekend voorbeeld van een Rijnlands melkveehouderbedrijf met daarbij een opkamer en uitgebouwde melkkamer. In deze omgeving werd door de boeren over het algemeen volvette kaas geproduceerd.

Het woongedeelte van de boerderij ligt grotendeels op het zuidoosten, gunstig voor de kamers waar het huiselijk leven zich afspeelde; de ochtendzon zorgde ervoor dat de woonkamer op temperatuur kwam.

Boven de kelders zijn op een wit vlak zwarte kruisen geschilderd. Deze zouden bescherming bieden tegen duivelse invloeden en zo voorkomen dat de in de melkkamer opgeslagen melk bedierf. Deze melkkamer heeft een extra dikke muur voor een betere isolatie van de ruimte. De schuin uitgevoerde bovenkant voorkwam dat zich hier regenwater ophoopte.

Voor een van de kelderluiken bevindt zich een schuin platje. Dit diende tevens als luik voor een ruimte waarin melkbussen koel gehouden konden worden. De voor-gevel van de boerderij – die weleens als een van de mooiste uit de verre omtrek is genoemd – is voorzien van fraaie versieringen in het metselwerk.



Historische vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'

  
**Kaag en Braassem** GEMEENTE







F

## De karnmolen

Om van melk boter te maken moet deze worden gekarnd. (karnen= de melk in een vat/ton met een stamper bewerken om er boter van te maken). De boter wordt van de koude melk afgeschept en in de karnton gedaan. Door de bewegingen klontert de boter samen en komt karnemelk vrij. Voor elke kilo boter is ongeveer 20 liter melk nodig.

Oorspronkelijk gebeurde het karnen met de hand. Toen in de zeventiende eeuw de vee-stapels steeds groter werden, werd het noodzakelijk een andere oplossing te zoeken voor de alsnog groeiende melkproductie. De paardenkarn bleek de oplossing te zijn. De inzet van een paard en een grotere karnton maakten het mogelijk meer room in één keer te verwerken.

In kleinere boerderijgebouwen was binnen in de boerderij geen plaats voor een door paarden aangedreven karnmolen. Daarom werd op het erf, direct naast de boerderij en grenzend aan het karnvertrek, een apart gebouwtje neergezet. Daarin kon het paard zijn rondjes lopen. Karnhuizen hadden meestal een ronde of veelhoekige vorm; soms waren ze vierkant. Ze waren opgetrokken uit steen of hout en het dak was vaak van stro. Het karnpad, de vloer waar het paard liep, bestond uit in cirkels gelegde klinkers.

Het paard liep kleine rondjes over het karnpad. Het had een hoofdkap of oogkleppen op tegen het draaierig worden. Het lopen bracht een verticale boom of spil in beweging. Aan de bovenzijde daarvan was een groot tandwiel van 3 à 4 meter doorsnede bevestigd. De draaiende beweging werd via een mechanisme met houten tandwielen en assen overgebracht naar het karnvertrek in de boerderij. Vervolgens werd deze beweging omgezet in een op en neer gaande beweging van een stamper in de karnton.



Historische vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'





**G**

## Pestbosjes / Geriefbosjes

In vroegere jaren was de inzameling en verwerking van dood vee ten gevolge van verschillende veepest-epidemieën niet of niet goed geregeld. De beste oplossing in die tijd was begraven. Het vee werd verzameld op een afgelegen stuk van een weiland en verbrand.

Om besmetting te voorkomen gebeurde dit meestal in een uithoek van het weiland, dat af te scheiden was van gebruik door vee en mens. Vaak gebeurde dit ook door het graven van een sloot, geheel of gedeeltelijk om het perceeltje grond heen. De verbrande dieren werden afgedekt met grond die was vrijgekomen bij het graven van het graf of uit de gegraven slootjes. Hierna werd het gebiedje beplant met bomen zoals elzen, wilgen, essen, berken en soms eiken. Zo ontstonden de pestbosjes, zoals her en der in de polder te zien zijn.

De eerste tientallen jaren werden de bosjes genegeerd, men wist immers niet of en hoe besmettelijk het kon zijn om het gebied te betreden. Maar in perioden van schaarste werd het interessant om hout uit de bosjes te oogsten voor gebruik in en om de boerderij. Het hout kon worden gebruikt voor palen en gereedschap, maar ook voor brand- of hardhout. Zo werden de pestbosjes omgevormd naar geriefbosjes, met een hergebruikfunctie. De afmetingen van de bosjes zijn van 100 m<sup>2</sup> tot wel 2500 m<sup>2</sup>.



Historische vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'

  
**Kaag en Braassem**  
GEMEENTE






**H**

## Geriefbosjes

Een geriefbos is een klein bos waar in vroeger tijden hout werd geoogst voor gebruik in en om de boerderij. Dat hout werd wel boerengeriefhout genoemd.

Het onder andere taaie essenhout kon worden gebruikt voor stelen van spaden en bijlen, voor palen en voor timmerhout. Het werd ook gebruikt als brand- of hardhout.

De afmetingen van de bosjes zijn van 100 m<sup>2</sup> tot wel 2500 m<sup>2</sup>. Veel bosjes liggen in de directe omgeving van een boerderij, zodat de boer of boerin voor het brandhout niet ver hoefde te lopen.

De waarde van geriefbosjes is tegenwoordig een andere dan die van vroeger: ze functioneren nu vaak als habitat voor bijzondere flora en fauna. Veel geriefbos-gebiedjes worden daarom beschermd als natuurgebied.



Historische vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'







## I

## De tankval in Woubrugge

Woubrugge was in de Tweede Wereldoorlog een onderdeel van de 'Vordere Wasserstellung'. Aan de westzijde van het dorp was een zogenaamde 'tankgracht' gegraven, die in de volksmond de naam tankval heeft gekregen. Van deze tankgracht zijn twee stukken bewaard gebleven: een stuk parallel aan de provinciale weg (tussen de weg en het fietspad), en vanaf het fietspad een tweede stuk dat nu de westelijke grens van de huidige woonbebouwing is.

In 1942 werd er door de Duitse bezetter een begin gemaakt met het maken van een zgn. 'Wasserstellung': loopgraven en schuttersputjes in de polder ten westen van het dorp, en geschut en prikkeldraadversperring op de oostoever van de Woudwetering. Als sluitstuk van deze verdedigingslinie kon de brug over de Woudwetering worden opgeblazen. Eind 1943 werd er door de bezetter serieus werk van gemaakt. Begin 1944 heeft een verkenner (lid van de verzetsgroep Albrecht) getracht de werkzaamheden in kaart te brengen.

De Vordere Wasserstellung (ook wel Erste Wasserstellung) is een door de Duitse bezetter ingerichte waterlinie die achter de langs de kustlijn lopende Atlantikwall aangelegd werd. Deze waterlinie liep van Edam tot de Biesbosch. De waterlinie was gericht tegen de geallieerden die op de kust, tussen Den Helder en Hoek van Holland, zouden landen en de Atlantikwall zouden doorbreken. De provinciale weg (N206) Katwijk – Leiden – Hoogmade – Woubrugge – Ter Aar zou een mogelijke route kunnen zijn waarlangs de geallieerden het land dan zouden binnentrekken.



Historische vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'

  
**Kaag en Braassem** GEMEENTE







## Gereformeerde kerk Woubrugge

Deze kerk is in 1957 gebouwd op een open plek in de bebouwing langs de Woudwetering. Die open plek was in 1944 ontstaan in het kader van de Atlantikwall: de Duitse bezetter wilde schietveld creëren om, bij een invasie van de geallieerden uit het westen, het gebruik van de brug in Woubrugge zo moeilijk mogelijk te maken. Daarom werden in 1944 de kerk, de bijbehorende woningen en het Groene Kruisgebouw gesloopt.

Wat zuidelijker aan de Woudwetering is direct een noodkerk gebouwd, die van 1944 tot 1957 dienst heeft gedaan.

Vóór 1896 kwam de gereformeerde gemeente zondags op verschillende plaatsen bijeen. Door een lening van een gemeentelid in 1895 kon op deze locatie een huis met voldoende grond worden gekocht. Er was zoveel geld bijeengebracht dat ook een eenvoudige 'timmermanskerk' kon worden gebouwd. Die kerk werd in 1896 in gebruik genomen.



Historische vereniging 'Otto Cornelis van Hemessen'

